

ספור פשוט

(עם קריאת „פרידה ל.ס. יזהר“)

מאת יצחק אב

בסיפור זה! עושר של תיאור ריאליסטי ועושר פיוטי! ושוב אותה התפעלות שבתמימה לכוזר של יזהר ל„הגניב“ וסיסישירה למאורעות וחוויות חולין ההברקה האמנותית מובלטת בעיקר בעור רת משפטים מקבילים — משפט של היזהר ומשפט של דיבור, גודתה של שעה הפרידה מתבטאת, למשל, במשפטים כנון אלה: „— — — וחבל על השעות, בינתיים של ארעי זה, שעותה בידיו ולא רק שאין זהשמיטה באפסיה, אלא שהייבת היא להיות יפה, יקרה, באמת, כזאת שנזכרים בה אחר־כך, ונתפרנסים ממנה — אולי לכן חייך כשאמר: „חנה־לה — הכל אתי. את מוכנה?“ על כן מרבן כל כך לקורא, שחנה־לה הבינה, שמאחרי משפט סתמי זה מסתתר משהו יותר עמוק ויקר. המשפטים הספורים, שהשניים מתחילים ביניהם מבטיחים בנון עשיר, כי רקע של הלך־רוח מיוחד להם והקורא מבין להלך־הרוח הזה, כי יזהר הוא מורה דרך נאמן. בהדרגה, אך מבלי לדלג על פרט, הוא מוביל את פתיל המתשבות המתמשך אל הרכבת. חיל הנפרד מאש־חו, חיל הנפרד מהיקרה לו מכל זכרונות מציפים אותה, אך כולם תוזרים ורקמים סביבה; היא הופכת למרכוז והיא חייבת להבין, היא מבינה. אסור להתרגש ובכל־זאת הוא מתרגש. „רג־שנות“ — מדת־גנאי לצעיר ארצי־שואלי. צעירים מנסים להסתיר רישנותם. וערב אחד „והיינו פרחים כדי שלא ניתפס לרגשות — והיתה רגשות בכל זאח“. לפעמים זהו מקור ה„פרתחות“ של „צברים“ (לתשומת־לב חוקרי־נפש „הנוצר הא““!)

הוא אחד מרבים. הוא הלך עם אשתו ורגשות עצורים גועשים בו אך בהימצאו בין שאר חילים, עם עוד נשים וזורים, הבאים להיפרד והכל מרגישים והכל כואבים — האווירה ודאי תשתנה. לפיכך, רוצה הוא להיפרד ממנה בטרם תבוא הרכבת: „— — — שוב צבטו מלים בגורנו: הבה, חנה־לה. ונאמר שלום, — לפי שחש שלא הוא ולא היא יעמדו בנסיון הרבה זמן, ושאסור לעשות מה שימאים רגעים אלה וכן גם ידע, שאין אלה אלא דברים בעלמא, ובשום פנים לא יניחנה לפרוש עד סופו של הסוף ועד בכלל... הנה כאן תפס פלרני בוגתו, שילב בתוקף זרועו בשלה וחרטף ומהלך עמה רצוא ושוב בתקיפות, בהדגשה: שלי, שלי, שלי. ויש גם אחרים. מהם מלנגלים ומצפ־צבים על כל העולם. מהם עיפים ויוש־בים על ילקוטיהם, ומהם גרגשים מאוד ונכונים לשיר את „התקווה“, נכונים לבנף בוגלים ולצאת במצעד ולשמוע נאום „חוק“, ולהתרגש ואפילו לבכות בהתלהבות, בלאומיות; ועוד יש אחזרים שנראה להם כל זה, משום מה, פוגע ביותר. קטנות, קטנות, קטינות — — — לרגע תתמה: שטא הבחור שדוף וקל? דוכה שהוא מלגלג על הכל? אך — זהו רק תריס בפני „רגשות“. והנך נוכח שפכתנות, שהביאה צעידים בעמים אחרים אלי גיוון רחני פוליטי, ואו אצלנו הפכתנות מעורבת בתמימות מסוימת. ותמימות זו בלתיית ביישנות־מה ובאיצטלה של „פרתחות“, מובילה רבים וטובים מבני הארץ לנקודות התישבות, לעמדוח שמירה ולצבא.

חוויותיהם ומעשיהם של „פרתחים סנטימנטאליים“ — אלה הן עלילות גיבורי יזהר. אחד מהם הוא גיבור הכי־פור הפשוט והעשיר — „פרידה“.

לאחר שנחרסם „אפרים חוזר לאספי־סת“, סיפורו הראשון של ס. יזהר, היה מי שאמר דרך היחול: „כיצד יכול היה בחור צעיר, שאינו חבר קיבוץ, לכתוב סיפור זה? כדי לחזור לנפש חבר המשק צריך להאזין, לפחות תקופה של חצי שנה, מעבר למחיצות חדרים בצריף.“ נזכר אני באימית־היתוק זו עם קריאת כל סיפור גוסף ליוהר. כי יודע הוא להאזין היטב לגבוהה שבמחיצות: מחי־צת נפש האדם. מיטיב להאזין ויודע לתת ניב לקשב. תמיד גרמה לך, שהמסיפר הקדיש את כל שימת לבו, את כל חוש ראייתו לגבוריו; נהוג, לפעמים, למוד את ערכי של סיפור לפי הכלל: באינו מידה חי הקורא עם גבירי הסיפור. בשעת קריאת סיפור מסיפוריו לבך סמוך ובטוח, שהמספר חי את גיבוריו: הוא מאזין ומסר כל ניב של מחשבה, כל הד של רגש. הדמויות המתוארות במסרות לקורא שרמות ומחורטבות.

יחורו של יזהר בכך שתום לספי־רות העברית את דמותו של הצעיר הארצי־שואלי! בחורים ובחורות רגילים, שאין בהם שום „גדולה“, שאין להם תכונות גוף ונפש מיוחדות, אלא שחזשים הם בספרותנו. אין למוצאם בספרות היהודית שנכתבה בגולה; אין למוצאם בספרות העברית, שנכתבה בידי סופרים שעלו ארצה. אין כיזהר יודע לספר את סיפור הנוער שנתחנך בארץ הזאת, וההוגה לה את אהבתו בדרך המיוחדת, דרך בני־ים. אין באהבה זו מן „המאבק להסתגלות“; יש בה היסוד של „מובן מאליו“. גוף הארץ, בסיפורי יזהר, הוא בעל־עצמיות משלה, אלא שעצמיות זו נשורת תמיד ברקמת הסיפור. אין גיבורי יזהר עומדים נפעמים ומתפעלים למראה הנוף. בשעה שיוהר (בפי גיבור הספור) שוקע בזכרונות, אין הוא נזכר, כמרבית הסופרים העבריים, בכפרים ופלגים, יערות וטחנות מים, שראו אי־שם ב„עיריות הילדות“. יזהר מתרפק אל אקליפטוס הגסוע באד־מת חול, אל חרוב אכול שרב — על אדמת סלעים. חיבה זו היא טבעית ואורגנית, בלי „קרעים שנלבב“ וחוויות דומות, האופייניות לאנשים, שנחטפו ממקורם והווייתם במקום חדש כדוכה במאמצים ותסביכים. בכל מקום שנכתב על נוער ארצי־שואלי, נעימת מוכנה מבצבצת מן הכתוב יש הבא ונוקט מידת הערצה לאופיו של הנוער; מבליט את בריאת הגוף, „הקומה הזקופה לבני־בליגלות“, וגם מידות שאין נוהגים לפארם (כנון חוצפה, גסות־דיבור) הופכות למעין „ערכים“ הגאים לבני „עם־מחדש־בעור ריו“. למותר להזכיר, שכל גילוי של חלוציות זוכה לתשבחות למעלה מחוש המידה. הבא לבקר את הנוער, אינו חס ומונה את חטאיו אחד לאחד מבלי להשמיט אבק־חטא אלא אזרכה ואזרכה... וישנם־ תיאורים ומחקרים „אובייקטיביים“, הרוצים להראות את החיוב והשלילה ומתקבצת תמונה ערטילאית ומגוחכת במקצת...

מה טעם לכל האיפור וההסוואה למה אין רואים את הצעיר הארצי־שואלי כמות שהוא בחייו והרגשותיו?

ליזהר טביעת־עין של אמת הוא רואה לנפשם של רבים ושונים ויודע לצקת את ראייתו לדפוס־היצירה. אך אין לראות ביזהר מספר לפי „מתכות“ קבוצה. שהרי מגולל הוא את סיפורו בדרך המיוחדת לו; עולמו הפנימי של הגיבור מלווה את המאורעות החיצוניים. משפט שנאמר הוא לעתים הנכה למרוץ מחשבות בפתלות ושובות זו מזו. והמשיפטים הנאמרים אינם אלא אותם משפטים עצמם, הנשמעים בשיחות יום־יום. הערי לב הפנימי, זה שאינו מוצא ביטויו במלים, הוא־הוא הפותח אשנב לנפש הצעיר העברי. לעינינו מתגלה גפש של בחור הנרשא בחובו איוה משא־נפש; נאבק הוא על חלומותיו; ויש שהוא בא על סיפוקו ויש שהוא מתאכזב. השיחה הנמצאת והחנופה אין בכוחן לסגור את עיניו. הוא די מפורח מזדי לראות בהן מזון שיש בו כדי להשביע נפש. אומנם, מעשיו שהוא עושה הם „צו השעה“, אך אין הם געשים אלא לאחר שהוא עז־מו רואה בהם את מיפעלו, ורק אז יבוא הוא על סיפוקו. הוא רואה בעין מלגלת את ההמולה שמסביבו ולא אחת... נגרו לתוכה. כי אין גיבורי יזהר „גיבורים“. הם אלמונים ויש רבים כמותם.

סיפורו האחרון „פרידה“, מתאר פרי־דת חיל מאשתו לפני נסיעתו ל„אי־שם“; הליכחם מהמושבה לתחת הרכבת, שהייתם בתחנה עד בוא הרכבת והנסיעה. אך מה רב העושר הגנוז